

ISSN 0027-8084
УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXVIII/3-4

БЕОГРАД
2017

МИЛИЦА Н. РАДОВИЋ ТЕШИЋ*
(Универзитет у Београду
Учитељски факултет,
Институт за српски језик САНУ,
Београд)**

Оригинални научни рад
Примљен 20. новембра 2017. г.
Прихваћен 22. децембра 2017. г.

КОГА ЈЕ РОДА ИМЕНИЦА ПЕШТЕР?

У прилогу се скреће пажња на распрострањену двојаку употребу топонима *Пешићер* која се у новинском језику јавља као именица мушког и као именица женског рода. С обзиром на деклинацију ове именице у аутентичном говору становника Пештерске висоравни, зване Пештер, те конгруентног атрибута уз њу, ауторка показује да је то реч женског рода и да се деклинира као именице женског рода које се у ном. јд. завршавају на нулти суфикс. Наводе се и различите ознаке рода у речницима. Први речник који је правилно одредио род именице *Пешићер* јесте *Образни речник* Мирослава Николића, за разлику од Рјечника Југославенске академије знаности и умјетности, који је погрешно означио да је *Пешићер* именица мушког рода. Прати се употреба датог топонима у новинском језику.

Кључне речи: Пештер, деклинација, род, речници српског језика, новинска пракса.

1. Када је група београдских и новосадских лингвиста 1987. године путовала пругом Београд–Бар на Први научни скуп „Бошковићеви дани“ у Подгорици посвећен проф. Радосаву Бошковићу, на дугом путовању возом у вагонима се обично живо расправљало и о

---

* milica.tesic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременој српској књижевној језика и израда Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ* (бр. 178009), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

лингвистичким проблемима. Како је воз јурио из места у место, а било је то дању, често је предмет разговора био и назив неког топонима на прузи којом смо пролазили; обично су његове етимолошке или морфолошке особине биле занимљиве. (Још увек се сећам дискусије нпр. о *Пријејољу*, *Прибоју*...). У вагону у коме сам седела био је и проф. др Радојица Јовићевић са Филолошког факултета у Београду (у младим данима асистент Р. Бошковића), иначе један од главних организатора скупа. Он је тада нама из Института за српски језик (који смо у то време радили на Речнику САНУ) скренуо пажњу на једну грешку у дотадашњим (српскохрватским) речницима кад је у питању именица *Пешићер*:¹ „Пазите, рекао је, обраћајући се нама из Института (мени, можда и Мирославу Николићу, или Пешикану, не сећам се да ли смо сви били у истом вагону), да и ви не погрешите кад будете обрађивали именицу Пештер, она није мушког рода, како је то грешком означио загребачки Рјечник хрватскога или српскога језика Југославенске академије знаности и умјетности, него је то именица женског рода“. (Интерпретирам ово према сећању, али оно његово „пазите“ – чврсто сам запамтила!).

2. Није Речник САНУ у изради тада био ни близу слова П. Окончавало се тек слово М (13. књ.). Ја сам Јовићевићево упозорење памтила и сећала га се до данашњих дана кад реч *Пешићер* улази у 20. књигу, чији рукопис ускоро доспева за штампање.

3. Пратили смо од тада редовно појаву ове речи у „Политици“, која иначе врло често (како зими у време великих снегова тако и лети кад пашњаке прекрију стада оваца) доноси написе и репортаже о овој прелепој србијанској висоравни. Она се у нашем дневном листу (за кога се у доброј мери може рећи да брине, или је бринуо, о правилној употреби језика), нажалост, појављивала двојако – у различитим морфолошким облицима – час као именица мушког, а час као именица женског рода: *на Пешићеру* – *на Пешићери*, *сир са Пешићера* – *сир са Пешићери* итд. Све то време били смо у недоумици да ли је *Пешићер* женског или мушког рода. За топониме се иначе као стандардан облик узима онај који је изговорно аутентичан, тј. важећи на датом терену. Међутим, када је једног дана објављен текст у „Политици“ у коме се помињу двочлани (микро)топоними *Горња Пешићер* и *Доња Пешићер*, постало је сасвим јасно да је *Пешићер* именица женског рода, будући да су конгруентни атрибути *јорња* и *доња* недвосмислено показивали род дате речи.

¹ Колико ми је познато, Јовићевић је рођени *Пешићерац*. Ако се добро сећам, у истом вагону је седео и Мирослав Николић, који је тада такође радио у Институту; имао је реферат на скупу.

4. Више година касније, држећи часове српског језика у Одељењу београдског Учитељског факултета у Новом Пазару, у више наврата сам проверавала код студената како деклинирају именицу *Пешићер* која се у номинативу завршава на сугласник односно на нулти суфикс. Сви изворни говорници изговарали су: *Био сам на Пешићери; Долазим са Пешићери; Причамо о Пешићери*. То је недвосмислено показивало да је *Пешићер* граматичког женског рода и да се мења као именице *сивар, ноћ, љубав, радосић* итд. У граматицима су то именице (Стевановићеве) четврте деклинационе врсте и имају посебне наставке, другачије од већине именица женског рода које се завршавају на *-а*: тј. не као *жена – жене – жени* него *сивар – сивари – сивари ...*

5. Ове године Радио-телевизија Војводине у више наставака емитовала је у вечерњим сатима емисију под називом „Историја с Пештера“. Иако је у наслову *Пешићер* мушког рода, локални учесници, мештани, у емисијама које сам каткад пратила, употребљавали су Пештер као именицу женског рода. Да цитирам једног учесника: *Пешићер њеџа цијела њознаје!* Додуше, нисам све емисије пратила, па не могу тврдити да је то било доследно код свих учесника. (Скоро је на телевизији бивши муфтија новопазарски Зукорлић употребио синтагму: *на Пешићеру!*)

6. Како је у новинском и уопште књижевном језику дошло до погрешне (прецизније: двојаке) промене и рода ове именице?² Већина именица у српском језику које се у номинативу завршавају на сугласник односно нулти суфикс – мушког су рода, па говорници који не знају аутентичну промену датог топонима на терену, мењају је по аналогији према тим именицама, нпр. *Пешићер – Пешићера – Пешићеру...* као *Дурмићор – Дурмићора – Дурмићору...* или: *џрозор – џрозора – џрозору...*³ Ако бисмо се ослањали само на језичко осећање, ве-

---

² Кад су у питању домаћи топоними, није редак случај да се у новинама и у другим случајевима појављују погрешни падежни облици: *Пљевље (Плевља) м. Пљевља, Ужицама м. Ужицу, Кремнама м. Кремнима, Рожајима м. Рожајама, Дићу или Дићама м. Дићима* (село Дићи на Коридору 11), *Билеће м. Билећа* итд.

³ Није редак случај да су именице на нулти суфикс понекад и двородне. Код једног нашег савременог писца у делу „Овога пута о болу“, у наслову се *бол* појављује као именица граматичког мушког рода, али у тексту врло често и као именица женског рода, тј. с различитим конгруетним атрибутима, или је чак различито слагање с предикатом, што није очекивано (али ни препоручљиво) код истог аутора, у истом тексту, често и на истој страни: *Бол је неоредива и неуролазна, бол је моје једино њрајно, њињајуће средишње. Не њресџајем да размисљам о њему, јер џа сџално доживљавам. Раз-*

роватно би већина говорника српског језика деклинирала ову именицу као именицу мушког рода. Верујемо да се на језичко осећање ослонио и новинар и писац Бошко Ломовић у писму Политикиној ауторки рубрике „Слово о језику“ кад јој је, како она каже, послао своја запажања о „недоследностима које су се увријежиле у нашем листу у вези са падежима и родовима – чак и у насловима“. Међу тим насловима, Ломовић је као неправилан навео и наслов: *Суша на Пештери, нема воде за шиоку*, а у рубрици је одговорено: „У праву је господин Ломовић и када каже да је именица Пештер мушког рода и да уместо „Суша на Пештери“ треба писати „Суша на Пештеру“ („Политика“, 16. септембар 2017, Културни додатак, 10).⁴

7. А како стоји ствар кад је у питању *Пештер* у речницама? Топоним *Пештер* је мало заступљен у речницима. Нема га у Вуковом *Српском рјечнику* у оба издања (1818, 1852). Ипак, ова реч се, истина у другом значењу, појављује у тзв. трећем издању Вукова *Српског рјечника* из 1898. године, које су за издавача Вукових свих списа Српске краљевске државне штампарије брижљиво и зналачки припремили П. П. Петровић и Љуб. Стојановић.⁵ У том издању се *Пе-*

уме се да *шио* није само физичка бол, она која се да ујасиши сегајивима или морфијумом, не, *шио* је бол на коју сам свакој јуџира сиреман ... И шиа ме бол држи у будном сшању... Чак и када сам се, йосле шилоко времена, йоново нашао у њеној близини, бол насшао йосле њеној йрвој огласка није до краја ишчезао... То и није бој-зна-шша, до йлајња о шшоме да су ми они које сам највише волео нанели највише боли (Београд 2007, 128). Или у синтагмама: део шш бола, сойсйвену бол (136), његов бол, нека бол (137), њихова бол је конкретшзована и добила је свој облик (142), йрви бол је минуо (143), уживам у болу (170). И тако кроз целу књигу. Претпостављамо да је писац имао неке књижевноуметничке разлоге да тако двородно употребљава именицу *бол*, али читалац те разлоге не може лако уочити.

⁴ Можемо се присетити како смо изговарали као именицу мушког рода име фудбалског тима *Вележ* (из Мостара) који је добио назив према истоименој планини *Вележ*, *Вележи* која је именица женског рода (в. РСАНУ, под Вележ). Међутим, *Палеж*, *Скрајез* су им. мушког рода.

⁵ На почетку *Предговора* *трећем издању* аутори кажу: „Приређујући ново издање *Српског рјечника*, потписани су се старали да оно, и ако *исйрављено и дойуњено*, опет остане *Вуково*, тј. да у речнику исправе и допуне само оно што би и Вук учинио, да је одмах после свога другог спремао за штампу и ново, треће, издање речника. Тога ради, не уносећи у речник нових речи ни из других Вукових списа ни из народних умотворина које је Вук издао, потписани су се непрестано у свему држали II издања Вукова (1852)“. Приређивачи даље наводе да су извршили исправке и допуне (1) из Вукова ручног примерка II издања унели су нове речи које је Вук својом руком био додао и (2) друго издање су поредили са I издањем па су унете речи

ишћер појављује у значењу „племе“: „Пештер, српско племе као кнежина близу Рожаја. Кажу да у Пештеру имају велике пећине“.

Прва појава именице *Пешићер* у значењу „крај у Staroj Srbiji“ појављује се у *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Југославенске академије знаности и умјетности где је означена као именица мушког рода, што би значило да се мења по I деklinационој врсти (као нпр. *јушићер*, -а, -у... или *Злаићбор*, -а, -у...). Потврде за то су из Српског етнографског зборника 5, 1070 и 8, 116. Такође се додаје: „Тако се ондје зове и неки рашњак“, према Српском етнографском зборнику 6, 421. Речник даје и могућу етимологију па каже да је „Pešter zasijelo srodno s imenicom ...peć i s ...Peći, te bi se mjesto -št- očekivalo -ć-“.⁶ Још се каже: „Ne će biti pravo, što Vuk u svome гјечнику (1898) каже, да је Pešter 'pleme'. Међутим, чини се да није сасвим јасно шта је Вук подразумевао под тим кад каже „српско племе као кнежина близу Рожаја“. *Кнежина* је „административно-територијална јединица коју сачињава неколико села“ па се ово може тумачити и као „кнежина (територија) на којој живи неко племе“.

8. Шестотомни *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (4. том, Нови Сад, 1971) нема речи *Пешићер*. Такође је нема ни једнотомни *Речник српскога језика* (Нови Сад, 2007).

9. Тек се именица *Пешићер* у правилном *женском* роду – а не у мушком, и не двородно – с обзиром на падежне облике и атрибуте који важе у датом природном говорном окружењу, јавља у *Обратном речнику српскога језика* (Београд, 2000) Мирослава Николића, узетим према извору из Просветине Мале енциклопедије. Уверени смо да је професор Николић, као изврстан дијалектолог, знао како се реч употребљава у језику Пештераца пошто је и сам аутор сјеничком говору блиске дијалекатске студије: *Говори србијанског Полимља* (Николић 1991).

(осим вулгаризама) којих омашком нема у II издању, а унете су оне речи које су записане на маргинама Вукова ручног примерка I издања. Све нове речи у III издању дате су у курзивном облику, а међу њима и *Пешићер*. За објашњење географских имена приређивачи се захваљују проф. др Јовану Цвијићу, а „била им је од помоћи и ваљана расправа арх. Н. Дучића „Црна Гора“.

⁶ Без намере да овде говоримо о етимологији, навешћемо само да апелатив *иешћера* у значењу „пећина“ потиче из црквенословенског језика. У Даничићеву Речнику из књижевних старина српских наводи се *иешћера*, srelunca са примером: *Вьерьюше кю вь иешћероу каменоу* (из Живот св. Симеуна, 4). И П. Скок *иешћера* и *Пешићер* сматра позајмљеницама из црквеног језика (пећи – *пекти) с помоћу *-ера* и *-ер*.

Д. Барјактаревић у дијалекатској студији *Новопазарско-сјенички говори* (Барјактаревић 1966) у ауторском тексту доследно употребљава *Пешићер* као именицу женског рода: „Засебну целину представља шиптарски живаљ на Пештери“ (стр. 12) или: „Остатак ’Климевата’ на Пештери доцније је примио ислам“ (13).

10. У Речнику САНУ (у рукопису 20. књиге припремљеном за штампу) *Пешићер* је дата као именица *женског* рода и са прецизном дефиницијом географског појма (према енциклопедијском извору): „планински предео у југозападној Србији на великој висоравни, између долине Лима, на западу, Ибра на југу, Новопазарског поља на истоку и Сјеничког поља на северу“. Како можемо и очекивати – Речник САНУ даје одговарајуће граматичке податке: ген. јд. *-и*, род *ж*. У овом речнику *Пешићер* је и презиме (Ј. Ердељановић, Стара Црна Гора, 360). Дају се још апелативи *џешићара*, *џешићер*, *џешићера* (дијал. *џешићера*) у значењу „пећина“.⁷

11. Закључујући овај кратки прилог, можемо сугерисати ово. Било би добро (о томе смо у Институту за српски језик више пута говорили) да се уради један потпун и прецизан *речник имена места* у Србији (градова, села, општина, округа) са правилним етницима и ктетицима изведеним од тих назива. Ако бисмо такав речник имали, не би се дешавале свакодневне грешке у новинским и јавним гласилима. То би био користан приручник у новинарству који би допринео тачном навођењу имена места и тако унапређивао српску језичку културу. До тада – граматичке облике (важнијих) топонима морамо просто учити.

ЛИТЕРАТУРА

- Барјактаревић 1966: Данило Барјактаревић, Новопазарско-сјенички говори, *Српски дијалектолошки зборник XVI*, Београд.
- Николић 1991: Мирослав Николић, Говори србијанског Полимља, *Српски дијалектолошки зборник XXXVII*, Београд.
- Стевановић 1964: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I. Граматички системи и књижевнојезичка норма. Увод. Фонетика. Морфологија*, Београд: Научно дело.

---

⁷ У Полимљу је чест случај да су именице на нулти суфикс двојаког рода. Николић наводи: *брисан џросћор* али и: *једна велика џросћор*, *џо џросћори* итд.

РЕЧНИЦИ

- Вук Рјечник: Вук Ст. Карацић, *Српски рјечник* (изд. 1818, 1852, 1898).
Даничић Рјечник: Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних сјџарина српских*, 1–3, Београд, 1863–1864.
Николић 2000: Мирослав Николић, *Обрати́ни речник српскога језика*, Београд: Институт за српски језик, Палчић – Матица српска.
Речник српскога језика, Нови Сад: Матица српска, 2007.
Речник српскохрватскога књижевног језика, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
Речник српскохрватског књижевног и народног језика, 20, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик, 2017.
Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, IX, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1924–1927.

Милица Н. Радович Тешич

КАКОГО РОДА СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ *ПЕШТЕР*?

Резюме

Автором дајења обзор одного явления, характерного для языка газеты, согласно которому топоним Пештер, относящийся к известному сербскому плоскогорью, употребляется двояко – как существительное мужского или как существительное женского рода. Примеры употребления данного слова в говоре жителей пештерской области, а также (микро)топонимы *Доња Пештер* и *Горња Пештер*, где согласованный атрибут находится в женском роде показывают, что это не двуродовое существительное. Дается обзор обработки существительного *Пештер* в словарях. В работе констатируется, что *Обрати́ни речник* Мирослава Николича представляет собой первый словарь, который правильно обозначает, что *Пештер* существительное женского рода (т.е. что оно принадлежит четвертому классу склонения).

Ключевые слова: Пештер, склонение, род, словари сербского языка, газетная практика.